

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จุดหมายของปรัชญาคือการอธิบายความดี ความจริง และความงามที่คนแต่ละคนยึดถือ การจะอธิบายลักษณะของสิ่งดังกล่าวได้จำเป็นต้องสืบค้นไปถึงวิธีการแสวงหาความรู้ที่คนๆ นั้นใช้ อาทิ คนที่เชื่อว่ามี ความดี ความงาม และความจริงที่แน่นอนตายตัว ไม่มีวันเปลี่ยนแปลง คนแบบนี้จะฝากความหวังไว้กับคนบางคนที่มีความประสาทมหัสพิเศษ เช่น การตรึงใจของพระเจ้าหรือบุญญาธิการหรือการหยั่งรู้ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด และให้คนเหล่านี้ชี้ผิดชี้ถูกให้ ในขณะที่คนบางคนไม่เชื่อว่ามีหลักการใดและคนใดที่สมบูรณ์แบบไม่มีที่ติ คนแบบนี้จะใช้ประสบการณ์เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ความดี ความจริง และความงามไม่ใช่สิ่งที่เลื่อนลอย หากแต่ต้องได้รับการพิสูจน์ด้วยประสาทมหัสแล้วเท่านั้นจึงได้รับการยอมรับว่าสิ่งนั้นมืออยู่จริง วิธีการแสวงหาความรู้แบบแรก เป็นแนวคิดหนึ่งทางปรัชญาที่เรียกว่า สำนักเหตุผลนิยม(Rationalism) ส่วนวิธีการแสวงหาความรู้แบบหลัง ปรัชญาเรียกว่า สำนักประสบการณ์นิยม (Empiricism)

ปรัชญาการค้าเป็นการแสวงหาความรู้ของพ่อค้านักธุรกิจ คนที่ทำอาชีพเกี่ยวกับการค้าย่อมไม่ใช่กับบวชและไม่ใช่เจ้าแห่งหลักการ แต่เป็นนักปฏิบัติที่คลุกคลีกับผู้คนและทรัพย์สินอันเป็นสิ่งที่จับต้องได้ โดยอาชีพแล้ว พ่อค้ามีแนวคิดแบบปฏิบัตินิยม(Pragmatism) ซึ่งเป็นทฤษฎีการเรียนรู้สาขาหนึ่งของประสบการณ์นิยม เนื่องจากมีลักษณะร่วมกันตรงที่ยอมรับในความจริงที่ได้มาจากประสาทมหัส ส่วนที่ปฏิบัตินิยมพัฒนาต่อ ยอดเพิ่มขึ้นมาคือ การใช้ผลลัพธ์เป็นตัวตัดสินความรู้ที่ได้มา เนื่องจากพ่อค้าเล็งชีพจากผลต่างของราคาซื้อและราคาขาย กำไรจึงเป็นผลลัพธ์ที่ตรวจสอบได้ เพราะให้ความชัดเจนในการวัดความสำเร็จและความล้มเหลว

เป็นเรื่องที่หาได้ยากในประวัติศาสตร์กับการที่กษัตริย์สักพระองค์หนึ่งจะให้ความสำคัญพระทัยในกิจกรรมของพ่อค้า เนื่องจากโดยทั่วไปแล้ว กษัตริย์มักใช้บุญญาธิการเป็นเครื่องมือในการปกครองไพร่บ้านพลเมือง บารมีที่ได้มาแต่กำเนิดก็เพียงพอแล้วที่จะบัญชาการให้พ่อค้าทำงานรับใช้ พ่อค้าจึงมีสถานภาพเป็นเพียงแค่ส่วนประกอบชิ้นเล็กๆ ของราชสำนัก แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญแก่กิจกรรมการค้าเป็นอย่างมาก ประหนึ่งเป็นกำลังสำคัญของแผ่นดิน ทรงเปลี่ยนจากการใช้ขุนบารมีมาเป็นการคิดค้นกลไกเพื่อกำกับดูแลให้พ่อค้าทำงานสนองนโยบาย นอกจากนั้นท่ามกลางบริบทที่ไทยต้องเผชิญหน้ากับปรัชญาการค้าแบบเสรีที่มีอังกฤษเป็นผู้นำ การผ่านงานที่ทำขายดังกล่าวต้องใช้สติปัญญาเป็นพิเศษ ดังนั้นจึงเป็นที่น่าศึกษาว่า ปรัชญาการค้าของพระองค์มีลักษณะอย่างไร จึงดำเนินการค้าของรัฐได้จนประสบความสำเร็จ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงปรัชญาการค้าของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. เพื่อค้นหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อปรัชญาการค้าของพระองค์

ผลการวิจัย

1. ปรัชญาการค้าของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเป็นปฏิบัตินิยม โดยพิจารณาจากองค์ประกอบดังนี้

1.1 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีสำนึกเรื่องเวลาและพื้นที่ในลักษณะแบบเดียวกับปรัชญาสำนักปฏิบัตินิยม กล่าวคือ ทรงใช้ประสาทสัมผัสตัดสินความมีอยู่ของเวลาและพื้นที่เนื่องจากคนไทยก่อนหน้านั้นเชื่อในไตรภูมิพระร่วงที่ไม่เคยให้ความสำคัญแก่เวลามากไปกว่าการเวียนว่ายตายเกิด และไม่ให้ความสำคัญกับการระบุช่วงเวลาชัดเจนเพราะไม่ได้ช่วยให้พ้นไปจากภพภูมิใดๆ ได้ รวมทั้งไม่ให้คำอธิบายถึงการดำรงอยู่ของพื้นที่ทางกายภาพด้วย ในขณะที่สำนึกเรื่องเวลาของพระองค์เป็นเวลาที่จับต้องได้ และสามารถแบ่งเป็นระยะเวลาที่ห่างเท่าๆ กันได้ สำนึกของเวลาแบบนี้ได้นำไปสู่การระบุตำแหน่งแห่งที่ของสยามประเทศว่าเป็นดินแดนของคนพูดภาษาไทย และดำรงอยู่ท่ามกลางชนเผ่าที่พูดภาษาต่างๆ นอกจากนั้นยังเป็นประเทศที่แตกต่างจากประเทศอื่น ตรงที่มุ่งส่งเสริมพาณิชย์กรรมอันเป็นทิศทางที่สยามประเทศปรารถนาที่จะดำเนินไปโดยมีพระองค์เป็นผู้นำ

1.2 ปรัชญาการค้าของพระองค์ได้รับการสั่งสมมาจากประสบการณ์ พิจารณาจากภูมิหลังที่พระองค์เคยทำการค้าสำเภาสวนพระองค์ การกำกับงานกรมพระคลังและกรมท่าทำให้ได้คลุกคลีกับบรรดาพ่อค้าจีน และพ่อค้าแขก ทรงอาศัยคนเหล่านี้เป็นกำลังในการค้าแฝงบรรณาการไปเมืองจีน ต่อมาทรงรู้จักกับทูตและพ่อค้าอังกฤษ ทำให้ทรงเรียนรู้วิธีการค้าแบบตะวันตก ภาษาของคนต่างชาติจึงไม่ใช่ข้อจำกัด เนื่องจากเงินตราไม่มีสัญชาติ และผลประโยชน์เป็นภาษากลางที่คนทำการค้าทุกคนเข้าใจตรงกัน

1.3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวผ่านการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกมาก่อนจึงสร้างปรัชญาการค้าเป็นของพระองค์เองได้ ดังเช่น พระองค์เคยประสบความล้มเหลวจากการดูแลการค้าสำเภาลงไปอินเดีย เป็นจำนวนถึง 250 ชั่ง พระองค์ไม่มีพระราชประสงค์ที่จะปิดบัง ดังที่ชาวต่างชาติ อาทิ จอห์น ครอว์ฟอร์ด และดี. อี. มัลลิสก์ ก็ยังนำมาบันทึกไว้ในรายงานของตน

1.4 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประเมินความสำเร็จของการทำงานจากผลลัพธ์ที่จับต้องได้ พิจารณาจากการที่พระองค์มุ่งสะสมเงินตราต่างประเทศไว้ในท้องพระคลัง มูลค่าทั้งหมดเป็นเสมือนกำไรสุทธิจากการค้าของรัฐ การคำนึงถึงผลลัพธ์เช่นนี้ทำให้การคลังของประเทศมีระบบ

ตรวจสอบที่เข้มข้นขึ้น อาทิ การเก็บภาษีที่ทำเรือกรุงเทพฯ และการเก็บภาษีอากรผู้ซื้อและผู้ขายภายในประเทศ เป็นต้น

1.5 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างสรรค์กลไกที่จะนำไปสู่การขยายตัวทางการค้าใน 3 ด้านดังนี้

1.5.1 ระบบการเงิน ทรงส่งเสริมให้มีการหมุนเวียนเงินตรา โดยให้กรมพระคลังสินค้าเป็นแหล่งรับแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และให้ราคาสูงกว่าท้องตลาด กลไกนี้ทำให้การซื้อขาย การจ่ายค่าแรงงานและค่าภาษีอากรภายในประเทศเป็นเงินไทย ราษฎรสามารถครอบครองทรัพย์สินและนำไปจับจ่ายใช้สอยได้อย่างคล่องมือ ทรงเห็นอันตรายจากการที่เงินไทยไหลออกนอกประเทศ แต่ข้อดีก็คือ มีการเชื่อมโยงระบบการเงินกับนานาชาติ และการเงินของประเทศมีการตรวจสอบที่เป็นระบบมากขึ้น

1.5.2 ระบบกฎหมาย ทรงส่งเสริมให้เงินไทยสามารถใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย และทำให้กฎหมายไทยเป็นที่ยอมรับในหมู่ชาวต่างชาติ ในรัชสมัยนี้ มีคดีแพ่งเพิ่มมากขึ้นสอดคล้องกับความเจริญทางเศรษฐกิจ และการตัดสินคดีมีกระบวนการที่เชื่อถือได้โดยคำนึงถึงผลเสียหายต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ

1.5.3 ระบบสินเชื่อ รัฐบาลค้าประกันหนี้สัญญาแก่พ่อค้าต่างชาติด้วยการรับเป็นธุระติดตามให้ลูกหนี้ชำระหนี้ ทำให้เกิดความไว้วางใจในการติดต่อซื้อขาย โดยทั่วไปอัตราดอกเบี้ยค่อนข้างสูงและระยะเวลาชำระหนี้ไม่เกิน 3 เดือน

1.6 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระทัยโดยใช้เหตุผลแบบอุปนัย อาทิ ใช้ข้อมูลทางสถิติ ความรู้ทางคณิตศาสตร์ และผลการทดลอง ข้อมูลที่ได้มาทำให้ทรงเข้าพระทัยความสัมพันธ์ระหว่างระบบการคลังกับกิจกรรมทางการค้า ความเข้าพระทัยดังกล่าวมีส่วนทำให้ภาคเอกชนเข้มแข็งขึ้น อาทิ การอาศัยพ่อค้าสำรวจตลาดการค้าทั้งในและต่างประเทศได้ส่งผลให้เกิดระบบเจ้าภาษีนายอากร เป็นต้น

1.7 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมการคิดค้นนวัตกรรม อาทิ ความรู้ทางคณิตศาสตร์ การจ้างแรงงานอพยพ การผลิตและส่งออกสินค้าตัวใหม่ ได้แก่ น้ำตาลทราย กาแฟ เรือกำปั่น เป็นต้น ความคิดสร้างสรรค์เป็นผลลัพธ์อันโดดเด่นที่สุดของนักคิดในแนวปฏิบัตินิยม

1.8 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับตัวรับความคิดใหม่ได้ง่าย เนื่องจากทรงไม่ยึดติดในความคิดความเชื่อใดๆ อาทิ ทรงใช้จำนวนทรัพย์สินในท้องพระคลังเป็นเครื่องหมายของการเป็นกษัตริย์ที่ดี ทรงละทูลิमाणะของกษัตริย์โดยการประชุมรับฟังความเห็นของข้าราชการ และทรงปรับปรุงองค์กรทางเศรษฐกิจเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงได้ทันทั่วทั้งที่ เป็นต้น

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดปรัชญาการค้าแบบปฏิบัตินิยมขึ้นมา ได้แก่

2.1 ความตั้งพระทัยที่จะเป็นจักรพรรดิราชที่ใช้ทรัพย์สมบัติ 7 ประการหมุนกงล้อแห่งธรรม ไปยังดินแดนต่างๆ แต่เนื่องจากพระองค์ไม่มีช้างเผือกคู่บารมี ข้อด้อยนี้ทำให้พระองค์ต้องอาศัยพระปรีชาสามารถส่วนพระองค์มากขึ้นเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นจักรพรรดิราชนั้น

2.2 ความเชื่อมั่นในศักยภาพของพระองค์เอง ความเชื่อมั่นดังกล่าวทำให้พระองค์ไม่รอคอยการดลบันดาลของสิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส ดังที่ความไร้ช้างเผือกชั้นเอกไม่ส่งผลใดๆ ต่อการเป็นจักรพรรดิราชในแบบของพระองค์เอง เป็นต้น

2.3 ความมุ่งมั่นที่จะให้ผลงานเป็นที่จดจำแก่คนรุ่นหลัง ผลงานสำคัญคือการสะสมเงินตราไว้ในท้องพระคลัง ดังที่ทรงมักคำนวณเสมอว่า เงินเท่าเท่าใด เงินในสมัยของพระองค์มีเท่าใด และการสะสมเงินถุงแดงเพื่อให้คนรุ่นหลังได้นำไปไถ่บ้านเมือง เป็นต้น

2.4 ความฉลาดในการเลือกใช้คนและการคิดกลไกทางเศรษฐกิจเพื่อจุดหมายอันเป็นประโยชน์สุขของราษฎร ชาวต่างชาติที่ถึงแม้จะมีอคติต่อคนเอเชีย แต่กลับกล่าวถึงพระองค์ไว้ตรงกันว่า ทรงมีพระสติปัญญาเป็นเลิศและเฉลียวฉลาดเหนือคนทั้งปวง ทรงใช้พระสติปัญญานี้สร้างประโยชน์สุขให้แก่ราษฎร ดังที่ทรงพระดำรัสเสมอว่า “ให้ค้าขายกันเป็นอาณาประโยชน์” ส่งผลให้เมื่อเปรียบเทียบกับชาวเอเชียด้วยกันแล้ว ฐานะและคุณภาพชีวิตของราษฎรไทยอยู่ในเกณฑ์ที่ดีมาก นอกจากนั้นยังทรงสามารถรักษาความสัมพันธ์กับบรรดาพ่อค้า ทั้งๆ ที่พ่อค้าเหล่านั้นมีผลประโยชน์ที่ขัดกัน เช่น พ่อค้าจีนฮกเกี้ยนขัดแย้งกับพ่อค้าจีนแต้จิ๋ว และพ่อค้าจีนกับพ่อค้ายุโรป เป็นต้น แต่พระองค์ก็สามารถแบ่งปันผลประโยชน์ได้อย่างลงตัว และอาศัยกลุ่มการค้าเหล่านี้ผลักดันจนกระทั่งรายได้ของประเทศเพิ่มพูนขึ้นอย่างมหาศาล

ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. งานวิจัยชิ้นนี้ได้อธิบายปรากฏการณ์ความมั่งคั่งทางทรัพย์สินในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเป็นผลจากปรัชญาการค้าของพระองค์ ปรัชญาดังกล่าวเป็นความคิดริเริ่มภายใต้บริบทของวัฒนธรรมไทยที่สามารถรู้เท่าทันปรัชญาการค้าของชาวตะวันตก นอกจากนั้นยังสามารถต่อรองและปรับตัวไปสู่ความก้าวหน้าได้อย่างมั่นคง

2. ปรัชญาการค้าของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการค้าขายในยุคปัจจุบันได้ เนื่องจากพระองค์เป็นชาวเอเชีย และดังเป็นที่ทราบกันดีว่า ขณะนี้ จีนและอินเดียได้กลับมาเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จทางการค้าอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่เขาติยุโรปได้เคยประสบความสำเร็จมาก่อน ปรัชญาการค้าของพระองค์ที่มีรากของความเป็นเอเชียขนานแท้ จึงสมควรนำมาประยุกต์ใช้ได้

3. ผลของงานวิจัยพบว่า คนไทยมีศักยภาพในการปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังมีระบบจริยธรรมที่ค้ำึงถึงผลกระทบต่อส่วนรวม เพราะอาศัยอยู่ในดินแดนที่เป็นเส้นทางค้าขายมายาวนานทำให้มีการพบปะกับคนหลายชาติหลายภาษา คุณลักษณะดังกล่าวจึงสมควรได้รับการส่งเสริมและปลูกฝังในหมู่เยาวชน

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ระบบการเงินในสมัยรัชกาลที่ 3 และความสัมพันธ์กับระบบการเงินของประเทศต่างๆ เนื่องจากระบบการเงินเป็นเครื่องหมายของการพัฒนาไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม หากได้ทราบถึงความเกี่ยวข้องดังกล่าว ก็อาจจะช่วยให้ได้พบข้อจำกัดของการพัฒนาที่ผ่านมาได้

2. การศึกษาอัตลักษณ์ทางความคิดของคนไทยผ่านตำราคณิตศาสตร์ของไทย เนื่องจากคณิตศาสตร์เป็นความพยายามเข้าใจโลกกายภาพ ตำราคณิตศาสตร์ที่คิดค้นขึ้นมาโดยคนไทยจึงน่าจะสะท้อนการแสวงหาความรู้ของคนไทยในแต่ละยุคสมัยได้ โดยเฉพาะในยุคก่อนที่อิทธิพลของความรู้ทางคณิตศาสตร์แบบตะวันตกจะเข้ามา

3. การศึกษาอุปสรรคของการพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของคนไทย เนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมาได้ละเลยจิตสำนึกของผู้ใช้เทคโนโลยี รวมทั้งการกระตุ้นให้คนไทยสร้างนวัตกรรมขึ้นมาเอง